

Ewa Jarosz-Sienkiewicz (<https://orcid.org/0000-0002-0882-7075>)

Uniwersytet Wrocławski

Heinz Piontek versus Peter Handke – przeгляд wzajemnych relacji

Badając twórczość Heinza Piontka, można natknąć się na esej poświęcony Peterowi Handkemu i jego dziennikowi *Das Gewicht der Welt (Waga świata)*¹. Należałoby wobec tego zadać sobie pytanie: czy coś łączyło obu literatów? W niniejszym artykule zasygnalizowane zostaną pewne fakty.

Heinz Piontek urodził się 15 listopada 1925 roku w górnośląskim mieście Kreuzburg (dziś Kluczbork). Po wojnie, po krótkim pobycie w obozie jenieckim, nie wrócił już w rodzinne strony, lecz udał się do Bawarii. Pracował fizycznie najpierw w kamieniołomach, a później w firmie budowlanej. Powoli uzupełniał wykształcenie, zajmując się równocześnie akwarelą i pisarstwem². Jego twórczość, chociaż dziś prawie zapomniana, była kiedyś bardzo ceniona. Dowodem tego jest przyznanie literatowi w 1976 roku Nagrody im. Georga Büchnera³, która uchodzi za najważniejszą nagrodę literacką w Niemczech. Pomijając szczegółową analizę twórczości Piontka, która nie jest tematem niniejszego artykułu, należy zwrócić uwagę na to, że Piontek swoją twórczość eseistyczną poświęcił całej palecie pisarzy, w tym również Polakom – Zbigniewowi Herbertowi i Tadeuszowi Różewiczowi, którzy, jego zdaniem, poza estetycznymi walorami swoich utworów, stworzyli w liryce coś więcej: poezję nawiązującą do ogólnoludzkich wartości i ich znaczenia we współczesnym świecie⁴.

W zbiorze pism Piontka *Schönheit: Partisanin* znajduje się wspomniany wcześniej esej poświęcony zapiskom Handkego z tomu *Das Gewicht der Welt*, któremu śląski pisarz nadał ten sam tytuł⁵. Fakt ten jest o tyle interesujący, że autorzy wydają się na wskroś różni. Czy istnieją tu zatem jakieś punkty styeczne? Widoczne są one na pierwszy rzut oka, jeśli weźmie się pod uwagę wspólne znajomości. Obydwaj autorzy przyjaźnili się na przykład z pisarzem Hermannem Lenzem, przeciwnikiem narodowego socjalizmu, którego życiowym *credo* był głęboki humanizm, literatem,

---

¹ Por. H. Piontek, *Das Gewicht der Welt*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 561–563.

² Por. [b.a.], *Heinz Piontek. Lebensdaten und Werke*, [w:] D.-R. Moser, M. Sammer, *Literatur in Bayern. Heinz Piontek zum 75. Geburtstag*, München 2000, s. 5.

³ Por. O. Haas, E. Feilert, *Heinz Piontek – biograficzne znaki przydrożne*, [w:] H. Piontek, *Heinz Piontek – życie i dzieło*, przeł. J. Goczoł, A. Lam, Opole 2004, s. 178.

⁴ Por. H. Piontek, *Die Lyrik Herberts*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, s. 256–266; idem, *Formen der Unruhe*, [w:] ibidem, s. 266–274.

⁵ Ibidem.

który niegdyś studiował teologię, a zatem związany był, podobnie jak Heinz Piontek, poprzez religijne wychowanie w domu rodzinnym, z religią chrześcijańską⁶. W liście do rodziny z listopada 1991 roku Piontek dokumentuje swą zażyłość z Lenzem, pisząc: „Dziś wieczorem chcemy pójść na szczególne rozdanie nagród Akademii. Hermann Lenz otrzyma najważniejszą bawarską nagrodę w dziedzinie literatury, Nagrodę Jeana Paula (25 000 marek)”⁷ [tłum. wł. E.J.S.].

Ciekawe jest, że ósmy tom powieści Lenza *Herbstlicht* zawiera, jak słusznie twierdzą Anton Hirner i Hartwig Wiedow, wydawcy opublikowanych w 2022 roku listów Piontka, literacki portret górnośląskiego pisarza, który w powieści pojawia się pod pseudonimem „Berthold”. Sam Piontek, jak wynika z treści niektórych listów, był rozczarowany powieścią Lenza, której zarzucał zbyt powierzchowną charakterystykę bohaterów, w tym samego siebie. W liście z 26 marca 1992 roku pisze:

Nowy utwór *Herbstlicht* [„Jesienne światło” – tłum. wł. E.J.S.] Hermanna Lenza (ósma powieść z „bohaterem” Eugenem Rappem, *alter ego* Hermanna Lenza – zatem bardzo obszerna autobiografia, w której Lenz swoje życie opisuje dość dokładnie, kilka nazwisk szyfruje, w tym także swoje własne) rozczarował mnie. Po pierwsze, mogę osoby żyjące, które dobrze znam, na przykład siebie samego, porównać ze swoimi odpowiednikami u Lenza; niestety, muszę stwierdzić, że ludzie ci nakreśleni są przez Lenza bardzo powierzchownie. Ta książka traktuje o czasach między rokiem 1975 a 1991, miejsce akcji to Monachium; w roku 1975 Lenzowie przeprowadzili się ze Stuttgartu do Monachium⁸ [tłum. wł. E.J.S.].

Piontek nie grzeszy tu skromnością. Jest to związane z faktem, że całe życie walczył o swą popularność. Zmagał się z różnymi przeciwnościami losu, co wyczuliło go na to, jak był traktowany przez innych.

We wspomnianym zbiorze listów Piontka wydawcy powołują się również na wiersz *Schulrat in „Böotien”* (*Wizytator szkolny w „Böotien”*), który pisarz poświęcił Lenzowi z okazji jego osiemdziesiątych urodzin⁹. Wiersz ten pochodzi z ostatniego zbioru poezji Piontka *Die neue Umlaufbahn*, wydanego w 1998 roku w Würzburgu¹⁰, i jest świadectwem jego stosunku do Lenza. Wcześniej, w 1978 roku, Heinz Piontek pisze poświęcony Lenzowi esej *Von einem, der anfang, das Schreiben*

⁶ Por. <https://lubimyczytac.pl/autor/194664/hermann-lenz> [dostęp: 14.02.2023]; P. Handke, *Tage wie aufgeblasene Eier – Einladung Hermann Lenz zu lesen*, https://static1.squarespace.com/static/5da79e4dae0a807795a145b7/t/5df96b42e0f0ae6c75bdc396/1576627019742/1973_12_23_Peter_Handke_Tage_wie_ausgeblasene_Eier_eine_Einladung_Hermann_Lenz_zu_lesen_SZ.pdf [dostęp: 23.02.2023].

⁷ H. Piontek, list z listopada 1991, [w:] A. Hirner, H. Wiedow (red.), *„Postlose Wochenenden gab es selten bei uns”. Heinz Pionteks Briefe an die Familie und Margit Düring*, Berlin 2020, s. 70.

⁸ Por. idem, list z 26.03.1992, [w:] A. Hirner; H. Wiedow (red.), *„Postlose Wochenenden gab es selten bei uns”...*, op. cit., s. 72–73.

⁹ Por. idem, list bez daty (powstał najprawdopodobniej pod koniec 1991 roku), [w:] A. Hirner; H. Wiedow (red.), *„Postlose Wochenenden gab es selten bei uns”...*, op. cit., s. 70.

¹⁰ Por. idem, *Schulrat in „Böotien”*, [w:] idem, *Neue Umlaufbahn*, Würzburg 1998, s. 23–25.

zu lernen¹¹. Pisarz akcentuje w nim przyznanie Lenzowi Nagrody Georga Büchnera, którą ten otrzymał bardzo późno. Krótki opis powieści *Tagebuch vom Überlebenden und Leben* odnosi się do przypominającej samego Lenza postaci tytułowej: Eugena Rappa. Piontek widzi go jako człowieka o konkretnych słabościach, które z czasem stają się jego siłą¹². W czasopiśmie „ensemble 5”, wydawanym przez Clemensa Grafa Podewilsa i Heinza Piontka, znaleźć można tekst Lenza *Dort an der Grenze*¹³. To najlepszy dowód na to, że Lenz nie był Piontkowi obojętny. Pisarz umieścił bowiem w firmowanym przez siebie czasopiśmie nazwisko Lenza, dając do zrozumienia, że ceni go jako literata.

Z kolei o związkach Hermanna Lenza z Peterem Handkem przeczytać można w artykule *Die subversiven Idyllen von Eugen Rapp*, zamieszczonym w „Frankfurter Allgemeine Zeitung”. Jego autor (Jochen Hieber) słusznie twierdzi, że to właśnie młody Peter Handke czuł się wśród książek Lenza najbardziej bezpiecznie¹⁴. Artykuł Hieberta ukazuje Lenza jako łagodnego, skromnego człowieka, który przez długi czas, bo do pięćdziesiątego roku życia, nie osiągnął sławy (pisał głównie nastrojowe wiersze, eseje i opowiadania, które wydawał potem w małych wydawnictwach). I oto nagle u autora dziewięciu autobiograficznych powieści z protagonistą Eugenem Rappem jako literackim odbiciem Lenza doszło do przełomu¹⁵. W 1973 roku, jak podaje Hieber, w „Süddeutsche Zeitung” ukazał się artykuł sławnego już wówczas Handkego *Tage wie aufgeblasene Eier – Einladung Hermann Lenz zu lesen*¹⁶, w którym pisarz zwrócił uwagę swoich czytelników na o wiele starszego od siebie kolegę po fachu. Od tej pory pisarzem miały zainteresować się najbardziej znane w Niemczech wydawnictwa, takie jak Suhrkamp czy Insel-Verlag¹⁷. Handkego, jak podaje autor artykułu z FAZ, zafascynowała metoda Lenza walki ze strachem, rozbudzanie w czytelniku poczucia bycia dzieckiem. Częste motywy to ucieczka w prywatność, brak zaangażowania, które kończy się jednak tragedią bohatera, nieakceptowanego przez świat, wymagający dostosowywania się i wspólnego działania¹⁸. Handke zaczął się interesować Lenzem, kiedy przeczytał jego tekst *Die Augen eines Dieners*. Potem, jak pisze Handke we wspomnianym tu artykule, zapoznał się z jego

¹¹ Idem, *Von einem der anfang, das Schreiben zu lernen*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 534–537.

¹² Por. ibidem, s. 537.

¹³ H. Lenz, *Dort an der Grenze*, [w:] C. G. Podewils, H. Piontek (red.), „ensemble 5”, s. 158–159.

¹⁴ Por. J. Hieber, *Die subversiven Idyllen des Eugen Rapp*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, wtorek, 26 lutego 2012, nr 48, s. 26.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ P. Handke, *Tage wie aufgeblasene Eier – Einladung Hermann Lenz zu lesen*, https://static1.squarespace.com/static/5da79e4dae0a807795a145b7/t/5df96b42e0f0ae6c75bdc396/1576627019742/1973_12_23_Peter_Handke_Tage_wie_ausgeblasene_Eier_eine_Einladung_Hermann_Lenz_zu_lesen_SZ.pdf [dostęp: 23.02.2023].

¹⁷ Por. J. Hieber, *Die subversiven Idyllen...*, op. cit. O artykule Handkego i jego wpływie na wzrost popularności Lenza pisze też Heinz Piontek w *Von einem der anfang, das Schreiben zu lernen*, [w:] H. Piontek, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 534.

¹⁸ Por. ibidem.

opowiadaniem *Die Abenteurerin*¹⁹. Autor *Kaspara* przez przypadek dowiedział się, że pisarz jest literacko bardzo płodny, bo co roku wydaje książkę. Nawiązał nawet kontakt z mieszkającym w Stuttgarcie Lenzem i odwiedził go²⁰. Poruszając problem estetyki w utworach Lenza, mówi o powtarzających się u niego obrazach o tym samym znaczeniu²¹.

Heinz Piontek nie był zwolennikiem eksperymentów słownych, poezji konkretnej i przypadkowego montażu słów jako budulca tekstu. Można go nazwać tradycjonalistą w szerokim pojęciu tego słowa. Stąd ucieszyła go przemiana Handkego widoczna w utworach *Strach bramkarza przed jedenastką* czy *Krótki list na długie pożegnanie*. W artykule *Man darf ruhig wieder darüber sprechen (Można znów spokojnie o tym mówić)* zauważa zmianę przyzwyczajęń młodych literatów, w tym Handkego, który co prawda odnosił sukcesy, oddając się przede wszystkim pracy nad językiem i innowacyjną formą tekstu literackiego, lecz wkrótce musiał, zdaniem Piontka, odczuć, że na przykład poezja konkretna prowadzi donikąd i że należy zastąpić ją utworami charakterystycznymi dla Nowej Wrażliwości, w której ważna stanie się jednostka i jej zdolność odczuwania rzeczywistości²².

Wydaje się, że pisarze Piontek i Handke nie byli zaprzyjaźnieni, jednak mimo to Piontek najprawdopodobniej chciał – podobnie jak to zrobił z tekstami Lenza – zamieścić utwory liryczne Austriaka w swoim czasopiśmie „ensemble”, w którym zazwyczaj prezentował utwory pisarzy mu bliskich. Dowodem na to może być zachowany w Bayerische Staatsbibliothek list Handkego do Piontka, chociaż *de facto* stanowi on odmowę. Handke pisze w nim, że oprócz swego dziennika (chodzi najprawdopodobniej o *Wagę świata*) ostatnio niczego znaczącego nie napisał. Nie może zatem przysłać Piontkowi żadnych nowych wierszy. „Nie nadarzyła się bowiem do tej pory okazja, by przeżyć coś tak pięknego lub coś tak złego, co mogłoby stworzyć podwaliny pod nadający się do wysłania wiersz” [tłum. wł. E.J.S.]²³.

Pochylił się nad esejem Piontka *Das Gewicht der Welt*. W tym krótkim tekście autor kwestionuje, jakoby utwór Handkego o tym samym tytule był tylko prostym pamiętnikiem²⁴. W następnych fragmentach eseju Piontek podkreśla, że Handke kontynuuje formę pamiętnika pojawiającą się u Hebbła, Kafki i Canettiiego²⁵. Twierdzi, że nie opisuje on w nim chronologicznie następujących po sobie wydarzeń ze swojego życia, a przywołuje w pamięci, w formie protokołu, stany własnej świadomości, próbując zarazem znaleźć dla tych stanów adekwatne słowa²⁶. Okoliczności, w których

---

¹⁹ Por. P. Handke, *Tage wie aufgeblasene...*, op. cit.

²⁰ Por. ibidem.

²¹ Por. ibidem.

²² Por. H. Piontek, *Man darf ruhig wieder darüber sprechen*, „der literat. Zeitschrift für Literatur und Kunst”, 15 czerwca 1976, R. 18, nr 6, Frankfurt, s. 121.

²³ Por. P. Handke, list do Heinza Piontka z 9.11.1976 r. Dzięki uprzejmości: © BSB (Bayerische Staatsbibliothek, München), za pośrednictwem Antona Hirnera, Archiwum Heinza Piontka w Lauingen.

²⁴ Por. H. Piontek, *Das Gewicht...*, op. cit., s. 561.

²⁵ Por. ibidem, s. 562.

²⁶ Por. ibidem, s. 561.

odbywa się ten proces, są różne. Piontek mówi o „świeżości” tak skonstruowanego języka²⁷. Wylicza obserwacje, sny, pomysły, impresje, które świadczą o wyostrzonym umyśle i zmysłach Handkego, by rejestrować nowe doznania²⁸. Bo „dzień, w którym nic nie przychodzi do głowy, jest dla niego [Handkego – E.J.S.] stracony”²⁹. W istocie, na rodzaj pamiętnika mogą wskazywać daty, jednak w gruncie rzeczy to luźno uchwycone momenty z życia wewnętrznego człowieka, z którymi każdy może się identyfikować. Ciekawy jest fragment odnoszący się do fotografii, traktujący o dwóch ludziach wrywających sobie nawzajem zdjęcie, by przyjrzeć się mu osobiście³⁰ – pośrednio wyrażone jest tu dążenie jednostki do subiektywnego, niezależnego aktu postrzegania, w wyniku którego własne przeżycia i doświadczenia rodzą indywidualne skojarzenia, niezależne i w swej istocie wolne od wpływów innych. Jednoznaczność tego, co wyrazi obraz czy słowo, jest zatem wykluczona. Henning Falkenstein, analizując problem języka w *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt* (*Świat wewnętrzny świata zewnętrznego świata wewnętrznego*) Handkego, konstatuje: „Powstaje on na przykład przez to, że każde zdanie dąży do jednoznacznej jasności, a tym samym tworzy fałszywą jasność, bo jednoznaczność w takich problemach nie jest możliwa” [tłum. wł. E.J.S.]³¹.

Piontek postrzega Handkego jako osobę w gruncie rzeczy pragnącą spokoju, bycia z dala od codziennej presji otoczenia, które każe mu odgrywać w życiu określone role. Pisze o świecie oferującym mnóstwo wrażeń, o agresji i manii, które nie pozwalają Handkemu być samym sobą³². Wnioski Piontka można zilustrować fragmentami z tekstu Handkego, często z motywem kobiety w tle. Piękna kobiety nie chce postrzegać zgodnie z utrwalonym stereotypem³³. Piontek dostrzega w tekście Austriaka fragmenty poświęcone córce Handkego, Aminie, zauważając w nich wyraźny wyraz ojcowskiego ciepła³⁴. Widzi w autorze *Kaspára* przeciwnika stanu małżeńskiego, „ciężkiego, chociaż w zasadzie bezinteresownego przyjaciela” [tłum. wł. E.J.S.]³⁵. Indywidualistę, który „w razie potrzeby sięga przeciwieństwo towarzystwo mieszczańskiej elity, ekscentryka, raz ciężko pracującego, to znów miejskiego włóczęgę, ogarniętego strachem, pacjenta szpitali, czytelnika Goethego, prześladowanego przez media” [tłum. wł. E.J.S.]³⁶. Rzadko widać w *Wadze świata* Handkego skłonność do żartu. Piontek dostrzega w zawilgości świata główny problem, który nurtował Austriaka, zarzuca mu skomplikowane myślenie i sposób

²⁷ Por. ibidem.

²⁸ Por. ibidem, s. 562.

²⁹ Ibidem [tłum. wł. E.J.S.].

³⁰ Por. P. Handke, *Das Gewicht der Welt. Ein Journal (November 1975–März 1977)*, Salzburg 1977, s. 29.

³¹ H. Falkenstein, *Peter Handke*, Berlin 1979, s. 49.

³² Por. H. Piontek, *Das Gewicht der Welt...*, op. cit., s. 562.

³³ Por. P. Handke, *Das Gewicht...*, op. cit., s. 29.

³⁴ H. Piontek, *Das Gewicht...*, op. cit., s. 562.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Por. ibidem.

odczuwania³⁷. Niemiecki poeta widzi w Handkem człowieka niekoniecznie skromnego, chociaż sam również skromny nie był, docenia jednak jego umiejętność przekształcania obrazów w uczucia i uczuć w obrazy. To również wyróżnia samego Piontka. Język Handkego nie jest artystycznie zbyt skomplikowany, widać w nim bowiem „lekkość i coś oczywistego”. Z niektórymi fragmentami książki Piontek się utożsamia³⁸.

W zbiorze esejów *Schönheit: Partisanin* znajduje się również kilka esejów Piontka, w których Handke jest tylko wspomniany. W eseju *Was kommt nach der modernen Literatur?* Autor krytykuje skłonność do montażu cytatów Franza Mona, Friedricha Christiana Deliusa i wczesnego Petera Handkego. Zwraca uwagę na to, że zabiegi dziś nowoczesne (esej pochodzi z 1971 roku) z biegiem czasu staną się niemodne. Pisarz przepełniony jest wiarą, że literaci wnet ponownie sięgną po tematy uniwersalne, po temat śmierci, przemijania, człowieczeństwa³⁹. Tak dzieje się w *Wadze świata* Handkego. Pragnienie uciszenia myśli o śmierci jest już samo w sobie wyeksponowaniem tej tematyki: „Chciałbym sobie kiedyś rzeczywiście zabronić myślenia o czymś, na przykład o śmierci” [tłum. wł. E.J.S.]⁴⁰. W eseju *Welche Chance hat das literarische Feuilleton* Piontek nawiązuje do tekstu *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt* (*Świat wewnętrzny świata zewnętrznego świata wewnętrznego*) Handkego:

Młodzi autorzy odwracają się zarówno od ubogiej w treść, zorientowanej na estetykę literatury, jak również od czystego agitpropu, i pokładają zaufanie we własne przeżycie, własne możliwości przedstawienia postaci jednostkowej, w której paradygmatycznie ucieleśniają się doświadczenia. Uwolnienie indywidualnych wspomnień i uświadamianie „świata wewnętrznego świata zewnętrznego świata wewnętrznego” coraz mocniej odczuwane będą jako wyeksponowanie prawdy⁴¹ [tłum. wł. E.J.S.].

Równocześnie w zbiorze *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt* przeczytać można esej austriackiego literata nawiązujący do traktatu *Zur Farbenlehre* Goethego⁴². Piontek podkreślał, że Handke czytał swojego czasu, szczególnie w latach siedemdziesiątych, weimarskiego klasyka. Także Piontek cenił Goethego. Znana jest jego powieść o podróży Goethego na Śląsk. Z korespondencji Piontka wynika, że jego powieść *Goethe unterwegs in Schlesien* natychmiast wzbudziła zainteresowanie również i naukowców, o czym świadczy przechowywany przez pisarza list profesor Waltraud Schwarz⁴³. On sam wspomina w korespondencji o pozytywnych reakcjach

³⁷ Por. ibidem, s. 563.

³⁸ Por. ibidem.

³⁹ Por. H. Piontek, *Was kommt nach der modernen Literatur*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 406–409.

⁴⁰ P. Handke, *Das Gewicht...*, op. cit., s. 31.

⁴¹ H. Piontek, *Welche Chance hat das literarische Feuilleton*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 436.

⁴² P. Handke, *Die Farbenlehre*, [w:] idem, *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt*, wyd. 6, Frankfurt am Main 1974, s. 27.

⁴³ Por. H. Piontek, list z 17.03.1999, [w:] idem, *Postlose Wochenenden...*, op. cit., s. 98–99.

na jego dzieło potomków osób znających Goethego, m.in. barona von Lüttwitza i barona von Schuckmanna⁴⁴. W utworach lirycznych Piontki również znajdują się liczne odniesienia do teorii kolorów Goethego.

Wiersz Handkego nawiązujący do pism teoretycznych Goethego nosi znamienity tytuł *Die Farbenlehre*: „(...) Chłopak mówi / że zabrał go człowiek w ZIELONYM / samochodzie / i że uderzono go młotkiem z / CZERWONYM / trzonkiem” [tłum. wł. E.J.S.]⁴⁵. Jest on świadectwem tego, że Handke korzystał, podobnie jak Piontek, ze spuścizny wielkiego wieszca. Była ona dla niego inspiracją i w wielu przypadkach punktem odniesienia w tworzeniu własnych utworów. Odczytywana według sugestii Goethego umieszczonych w *Zur Farbenlehre* symbolika kolorów podkreśla niewyraźną dosłownie aurę przywołanych w wierszu obrazów. Kolor zielony kojarzy się, według traktatu *Zur Farbenlehre* Goethego, z realnym zadowoleniem, zaspokojeniem⁴⁶, kolor czerwony zaś jest m.in. atrybutem powagi, godności⁴⁷. W wierszu Handkego można kolor czerwony, według powyższego klucza, kojarzyć z powagą zadanej śmierci. To zaburza odczuwanie poprzedniej aury wywołanej przez kolor zielony.

Austriak wmontowywał we własne teksty sformułowania klasyka⁴⁸. Swoiste punkty odniesienia do twórczości Goethego można znaleźć w *Leworęcznej kobiecie*, *Krótkim liście na długie pożegnanie*, *Moim roku w zatoce niczyjej* i innych utworach⁴⁹. We wspomnianym już wcześniej, omawianym przez Piontkę dzienniku *Waga świata* Handke wyraża potrzebę obcowania z wysoko cenioną w okresie powstania dziennika twórczością wielkiego wieszca. Wymienia tam *Pokrewieństwa z wyboru* Goethego, doceniając konieczność głębszej interpretacji tekstu w odróżnieniu od utworów, które już na pierwszy rzut oka wydają się w swej wymowie jednoznaczne i jasne⁵⁰. Jeszcze jeden cytat z *Die Farbenlehre* Handkego: „(...) a Goethe [powiedział], z zadowoleniem patrzylibyśmy na prostą ZIELEŃ / świeżo skoszonej łąki, / nawet gdyby była to tylko mało znacząca powierzchnia, / także las przynosiłby już z pewnej odległości / jako jednorodna masa / ulgę naszemu oku” [tłum. wł. E.J.S.]⁵¹.

Piontek o Goethem pisze w zbiorze szkiców *Schönheit: Partisanin*. Przy okazji omawiania twórczości różnych autorów, np. Josifa Brodskiego, nawiązuje m.in. do ich związków z Goethem⁵². Tu manifestuje się to, co musiał też przyznać swojego czasu Handke i co podkreślał i uprawiał w swej twórczości sam Piontek: możliwość

⁴⁴ Por. ibidem, s. 97–98.

⁴⁵ Por. P. Handke, *Die Farbenlehre...*, op. cit., s. 27.

⁴⁶ Por. J. W. Goethe, *Zur Farbenlehre*, t. 1, Wien 1812, s. 272.

⁴⁷ Por. ibidem, s. 795, s. 271.

⁴⁸ Por. <http://handke-scholar.blogspot.com/2010/05/goethe-and-handke-and-goethe.html> [dostęp 06.11.2022].

⁴⁹ Por. ibidem.

⁵⁰ Por. P. Handke, *Das Gewicht der Welt...*, op. cit., s. 76.

⁵¹ Por. idem, *Die Farbenlehre...*, op. cit., s. 28.

⁵² Por. H. Piontek, *Entdecken wir den Dichter Brodskij*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 291.

i potrzeba nawiązania do tradycji. „Rewolucja nie wyklucza tradycji – o ile okaże się przydatna” [tłum. wł. E.J.S.]⁵³ – pisał bawarski pisarz.

Cechą charakterystyczną twórczości Piontka i Handkego jest często szeroko pojęta intertekstualność. Do Goethego Handke nawiązuje, jak już wspomniano, np. w zbiorze *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt*. Odniesienie m.in. do filmowej wersji *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego u Piontka znaleźć można w tekście *Gemischtes Programm*⁵⁴.

W szkicu *Anmerkungen zu Anekdoten*⁵⁵ Piontek ponownie nawiązuje do *Wagi świata* Handkego. Pisze o wymyślonych lub przepisanych anegdotach Handkego. Przytacza historyjkę o rozmowie, w której ktoś prosi pisarza o nagranie rozmowy na lekcję. Handke pyta, czy osoba ta jest nauczycielem. „Nie, ale rozmawiałbym z nauczycielami, a potem postawił im parę pytań z perspektywy uczniów”⁵⁶ [tłum. wł. E.J.S.] – brzmi odpowiedź. Piontek widzi tu, jak pisze, typową sytuację, która jednak rodzi w nim mimowolny uśmiech⁵⁷.

Myśli zawarte w niniejszym tekście są rozproszone, gdyż i punkty styczne dotyczące różnych aspektów życia i twórczości obu pisarzy, Handkego i Piontka, są trudne do usystematyzowania. Przejawiają się one bowiem punktowo: zarówno w życiu, esejach, jak i w twórczości obu literatów. Wszystkie te aspekty wymagają jeszcze szerszego omówienia. Jednak na gruncie tego, co zasygnalizowano w niniejszym artykule, należy stwierdzić, że twórcy nie byli sobie obojętni. O ile Piontek krytykował poczynania Handkego z początków jego kariery, o tyle późniejsza twórczość pisarza oraz jego literackie preferencje, które odkrył głównie w późnych latach siedemdziesiątych, mocno zbliżyły krytycznego, przekonanego co do własnego wyboru Piontka – tradycjonalistę do sławnego, wielokrotnie zmieniającego literackie upodobania Austriaka, Petera Handkego.

Bibliografia

- Falkenstein Henning, *Peter Handke*, Berlin 1979.
Goethe Johann Wolfgang, *Zur Farbenlehre*, t. 1, Wien 1812.
Haas Olaf, Feilert Emil, *Heinz Piontek – biograficzne znaki przydrożne*, [w:] Heinz Piontek, *Heinz Piontek – życie i dzieło*, przeł. Jan Goczoł, Andrzej Lam, Opole 2004.
Handke Peter, *Das Gewicht der Welt. Ein Journal (November 1975–März 1977)*, Salzburg 1977.
Handke Peter, *Die Farbenlehre*, [w:] idem, *Die Innenwelt der Außenwelt der Innenwelt*, wyd. 6, Frankfurt am Main 1974, s. 27–30.

---

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ H. Piontek, *Gemischtes Programm/Polen, nicht verloren*, [w:] idem, *Anhalten um eine Hand. Ausgewählte Erzählungen*, Würzburg 1990, s. 47–49.

⁵⁵ Idem, *Anmerkungen zu Anekdoten*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin...*, op. cit., s. 617–623.

⁵⁶ Ibidem, s. 621.

⁵⁷ Ibidem.

- Handke Peter, list do Heinza Piontka z 9.11.1976, dzięki uprzejmości: © BSB (Bay Staatsbibliothek, München), za pośrednictwem Antona Hirnera, Archiwum Heinza Piontka w Lauingen.
- Hieber Jochen, *Die subversiven Idyllen des Eugen Rapp*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, wtorek, 26 lutego 2012, nr 48, s. 26.
- Lenz Hermann, *Dort an der Grenze*, [w:] Clemens Graf Podewils, Heinz Piontek (red.), „ensemble 5”, s. 158–159.
- Moser Dietz-Rüdiger; Sammer Marianne (red.), *Heinz Piontek. Lebensdaten und Werke*, [w:] *Literatur in Bayern. Heinz Piontek zum 75 Geburtstag*, München 2000.
- Piontek Heinz, *Anmerkungen zu Anekdoten*, [w:] Heinz Piontek, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 617–623.
- Piontek Heinz, *Das Gewicht der Welt*, [w:] Heinz Piontek, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 561–563.
- Piontek Heinz, *Die Lyrik Herberts*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 256–266.
- Piontek Heinz, *Entdecken wir den Dichter Brodskij*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 289–302.
- Piontek Heinz, *Formen der Unruhe*, [w:] idem: *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 266–274.
- Piontek Heinz, *Gemischtes Programm / Polen, nicht verloren*, [w:] idem, *Anhalten um eine Hand. Ausgewählte Erzählungen*, Würzburg 1990, s. 47–49.
- Piontek Heinz, list z 17.03.1999, [w:] Anton Hirner, Hartwig Wiedow (red.), „*Postlose Wochenenden gab es selten bei uns*”. *Heinz Pionteks Briefe an die Familie und Margit Dürring*, Berlin 2020, s. 97–99.
- Piontek Heinz, list z 26.03.1992, [w:] Anton Hirner; Hartwig Wiedow (red.), „*Postlose Wochenenden gab es selten bei uns*”. *Heinz Pionteks Briefe an die Familie und Margit Dürring*, Berlin 2020, s. 72–73.
- Piontek Heinz, list z listopada 1991, [w:] Anton Hirner; Hartwig Wiedow (red.), „*Postlose Wochenenden gab es selten bei uns*”. *Heinz Pionteks Briefe an die Familie und Margit Dürring*, Berlin 2020, s. 69–70.
- Piontek Heinz, list bez daty (powstał najprawdopodobniej pod koniec 1991 roku), [w:] Anton Hirner, Hartwig Wiedow (red.) „*Postlose Wochenenden gab es selten bei uns*”. *Heinz Pionteks Briefe an die Familie und Margit Dürring*, Berlin 2020, s. 70–72.
- Piontek Heinz, *Man darf ruhig wieder darüber sprechen*, „der literat. Zeitschrift für Literatur und Kunst”, 15 czerwca 1976, R. 18, nr 6, Frankfurt, s. 121.
- Piontek Heinz, *Schulrat in „Böotien“*, [w:] idem, *Neue Umlaufbahn*, Würzburg 1998, s. 23–25.
- Piontek Heinz, *Was kommt nach der modernen Literatur*, [w:] idem, *Schönheits: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 406–409.
- Piontek Heinz, *Welche Chance hat das literarische Feuilleton*, [w:] idem, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 431–436.
- Piontek Heinz, *Von einem der anfang, das Schreiben zu lernen*, [w:] Heinz Piontek, *Schönheit: Partisanin. Schriften zur Literatur. Zu Person und Werk*, München 1983, s. 534–537.

Dokumenty elektroniczne online

Handke Peter, *Tage wie aufgeblasene Eier – Einladung Hermann Lenz zu lesen*, https://static1.squarespace.com/static/5da79e4dae0a807795a145b7/t/5df96b42e0f0ae6c75bdc396/1576627019742/1973_12_23_Peter_Handke_Tage_wie_ausgeblasene_Eier_eine_Einladung_Hermann_Lenz_zu_lesen_SZ.pdf [dostęp: 23.02.2023].
<http://handke-scholar.blogspot.com/2010/05/goethe-and-handke-and-goethe.html> [dostęp: 06.11.2022].
<https://lubimyczytac.pl/autor/194664/hermann-lenz> [dostęp: 14.02.2023].

Słowa kluczowe

Peter Handke, Heinz Piontek, punkty styeczne, wspólne znajomości i przyjaźnie, stosunek do tradycji, wzajemne postrzeganie, eseje, korespondencja, *Das Gewicht der Welt* H. Piontka, *Das Gewicht der Welt* P. Handkego

Abstract

Heinz Piontek versus Peter Handke. A general sketch of mutual relations

In this article, the author leans into the points of contact between Heinz Piontek and Peter Handke. They are, at first glance, different writers. However, dedicated to Handke and his text *Das Gewicht der Welt*, Piontek's essay of the same title is thought-provoking. The writers had several facts in common; the article addresses the problem of common acquaintanceship and friendship, as evidenced, among other things, by Piontek's correspondence, mutual reactions to each other's work (mostly Piontek's reaction to Handke's creative transformation in the 1970s), and, finally, points of contact in creativity – the intertextuality of the writers' works and their attitude to tradition, using the example of their relationship with J.W.Goethe.

Keywords

Peter Handke, Heinz Piontek, points of contact, common acquaintanceships and friendships, attitude to tradition, mutual perceptions, essays, correspondence, H. Piontek's *Das Gewicht der Welt*, P. Handke's *Das Gewicht der Welt*